

Олена Соболева

*кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
відділу культурологічних досліджень
Науково-дослідного інституту українознавства*

МІСЬКЕ ПОВСЯКДЕННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

(Рецензія на монографію Оксани Овсіюк “Життя після окупації: побут киян 1943 - 1945 рр.”. Київ: “Дуліби”, 2017 р.)

В сучасній українській історіографії все більше уваги починають приділяти проблематиці, яка лежить у площині таких напрямків як історична антропология та історія повсякдення. Щодо історії Другої світової війни,

то ще досі питання повсякдення та побуту цивільного населення не отримали достатнього висвітлення. Наслідки масштабної катастрофи ХХ століття на рівні індивідуального досвіду “звичайних” людей та соціального контексту подій досі не є в достатній мірі відрефлексованими в фаховій літературі та публіцистиці. Саме тому вихід друком рецензованої книги О. Овсіюк, яка присвячена проблемі повсякдення киян в проміжку між 1943 та 1945 роками, є важливою подією для української історичної науки¹.

В перехідний період між визволенням Києва та завершенням війни місто поступово поверталось до мирного життя, але економіка війни вимагала залучення усіх ресурсів для потреб фронту. В цей час жителям щойно визволеного міста довелося пройти складний шлях боротьби за виживання. Саме на побутових аспектах життя киян (забезпечення продуктами харчування, побутові умови проживання, забезпечення товарами та послугами) у час війни і зосереджена увага дослідниці в монографії. Книга змістовна і наповнена фактами, зібраними авторкою в архівних установах. Крім статистичних даних, ретельно підібраних дослідницею, в монографії містяться влучні цитати з усноісторичних свідчень, які дають можливість зрозуміти умови життя людей з перспективи індивідуального досвіду.

В першому розділі “Історіографія та джерельна база дослідження” авторка проаналізувала наявну літературу з проблеми повсякдення в роки Другої світової війни, дала докладний опис

¹ Овсіюк, О. (2017).
Життя після окупації:
побут киян 1943 - 1945 рр.
Київ: Дуліби

та характеристику опублікованих та архівних джерел. Видно, що під час роботи над книгою Оксана Овсіюк здійснила ґрунтовну пошукову роботу в низці архівних установ, зокрема в міському та обласному архівах Києва, і змогла виявити цілий масив документів, які й лягли в основу цієї праці.

В другому розділі “Київські помешкання” О. Овсіюк, на основі аналізу наявної літератури, офіційних документів, публікацій в пресі, а також архівних матеріалів, досить докладно відтворила побутові умови проживання киян після звільнення Києва. Дослідниця розглядає питання масштабів руйнування житлового фонду міста, способів та ефективності організованих та індивідуальних робіт з його відбудови та реконструкції. Зокрема О. Овсіюк звернула увагу на те, що офіційні післявоєнні підрахунки руйнування житла в Києві були значно завищені (40%), в той час як одразу після звільнення міста оцінка руйнування житла становила 20-26%. Авторка припускає, що таке завищення відсотка зруйнованого житла партійними функціонерами було зроблене навмисне для того, щоб приховати післявоєнні незаконні маніпуляції із квадратними метрами. Проте навіть те житло, яке зберіглося, було в жахливому стані, а його ремонт та реконструкція часто лягала на плечі самих людей, які поверталися до міста.

Надзвичайно інформативним є розділ “Харчування киян”. В ньому авторка детально проаналізувала стан із продовольчим забезпеченням жителів Києва в той період. О. Овсіюк докладно розглянула функціонування карткової системи та інших форм державного врегулювання проблеми із продовольством. Крім того у книзі досить гарно розкрита проблема нестачі продуктів харчування і способів її подолання, які практикувалися індивідуально в кожному домогосподарстві. Зокрема дослідниця описує стихійну торгівлю на “толкучках”, практику міни, тобто обміну побутових речей на харчі, індивідуальне стихійне огородинство тощо.

В останньому розділі “Забезпечення містян товарами та послугами” дослідниця описує існуючу на той час торгівлю промисловими товарами, та сферу послуг, доступну для жителів міста. Після прочитання цього матеріалу, читач усвідомлює, що поняття забезпеченості в післявоєнний і повоєнний період було дуже умовною категорією, адже на той час виробництва промислових товарів було майже припинене, а їхня вартість у вільному продажі сягала захмарних цін.

Така ж ситуація існувала і у сфері послуг, після визволення Києва існувала велика нестача закладів, де можна було відремонтувати речі чи виготовити на замовлення, перукарень, лазень, пралень. Існували в той час і великі проблеми із санітарним станом у місті, із сміттям та водопостачанням.

Головною заслугою автора рецензованої монографії є те, що вона відступає від штампів та стандартних фраз, позбавлених конкретного змісту, про післявоєнне життя Києва, які і досі кочують із книги в книгу, із підручника в підручник, як от: “масштаби руйнування житлового фонду”, “відбудова народного господарства”, “зубожіння людей”. А натомість наповнює історичний наратив деталями з життя киян у той складний період історії. Ці

деталі роблять історичне тло рельєфним та цілісним, вони нам дають можливість побачити звичайну людину, яка боролася за життя у вирі важливих, навіть епохальних подій ХХ століття.

Стиль рецензованої книги достатньо простий та доступний для сприйняття. Водночас помітно, що авторка намагалася уникати власних суджень у оцінці матеріалу. Саме її особистого ставлення до описуваних подій і фактів іноді не вистачає читачу. Проте обраний нею стиль дає можливість нам самим формувати власне ставлення до описуваних суспільних явищ.

Варто також відзначити ілюстративний матеріал, що міститься у виданні. Багато світлин, підібраних для публікації, були виявлені в архівних та музейних установах Києва і вперше оприлюднені дослідницею у книзі. На них зафіксовані унікальні кадри із повсякденного життя киян того часу, наприклад зовнішній вигляд напівзруйнованих будівель, в яких жили тоді люди, інтер'єри комунальних квартир, елементи умеблювання та предмети побуту.

На нашу думку, рецензована монографія є на сьогодні важливим поступом у розвитку української історичної науки, адже не тільки вводить до наукового обігу нові матеріали, але й привертає увагу колег і широке коло читачів до проблеми значення людського досвіду в історії. Книга є надзвичайно важливою не тільки для дослідників, але й для усіх, хто цікавиться історією Другої світової війни та історією міста Києва. Це підтверджує й той факт, що після друку відбулася низка презентацій книги на різних публічних майданчиках, що супроводжувалися поживленими дискусіями і схвальними відгуками у пресі.